

Pieter Leenheer. (2019). *De bril van de leraar: Over de beroepsidentiteit van de leraar in het voortgezet onderwijs*. Culemborg: Phronese. Isbn 978 94 9012 035 1, € 20,95, 250 blz.

Leraren en hun beroepsidentiteit

Pieter Leenheer, niet onbekend in Levende Talenkringen, was behalve leraar Nederlands, lerarenopleider, onderwijsjournalist en tekenaar ook directeur nascholing en landelijk coördinator scholennetwerken tijdens de grote onderwijsinnovaties van de jaren negentig en nul. Vanuit die ervaringen boven vakniveau presenteert hij nu, in samenwerking met oud-SLO'er Rob Diephuis, een stuk geschiedschrijving over de beroepsidentiteit van de leraren in het voortgezet onderwijs vanaf de Mammoetwet tot heden.

Titel en ondertitel zijn misschien lichtelijk misleidend. Ze suggereren een analyse en noemen niet de historische beschrijving, die de belangrijkste inhoud van het boek en bijdrage aan het debat is. Maar natuurlijk: geen geschiedschrijving zonder rode draad of centraal thema en zonder analyse. Gaandeweg rijst er uit het historische relaas een wat brokkelig beeld op van die beroepsidentiteit – even brokkelig als die beroepsidentiteit zelf. De auteur stelt zich bescheiden op: het boek is 'geen wetenschappelijke studie, maar eerder een lang uitgevallen essay, een breed uitwaaiende discussiebijdrage' (p. 16).

De rode draad is de positie van de leraren voortgezet onderwijs in een chronologisch-thematische beschrijving vanaf de Mammoetwet, met als uitgangspunt het gevoel van verlies van autonomie. De klacht 'Ze vragen nooit wat wij ervan vinden' lijkt ontstaan bij, of in elk geval sterk toegenomen sinds de

invoering van de Mammoetwet in 1968. In en na dat omineuze jaar veranderde er veel in Nederland, niet alleen in het onderwijs.

In de eerste helft van het boek schetst Leenheer de discussies, politieke perikelen en de lotgevallen van de leraren rondom middenschool en voortgezet basisonderwijs, basisvorming, herziening tweede fase havo/vwo, vmbo, het parlementair onderzoek van de commissie-Dijsselbloem en Onderwijs2032. Jammer genoeg valt Curriculum.nu buiten het bestek.

In een intermezzo onder de titel 'De strijd om het curriculum' zet Rob Diephuis de vragen waar het om gaat op een rijtje en schetst hij de manieren waarop sinds de Mammoetwet de discussie werd gevoerd en besluiten tot stand kwamen.

Tot slot beschrijft Leenheer in drie hoofdstukken de opkomst van de lerarenopleidingen en de nascholing, de ontwikkeling van de schoolorganisatie en die van de beroepsorganisaties van en voor leraren tot en met de ondergang van de Onderwijscoöperatie. Een epiloog spitst zich toe op de vraag waarom het de leraren niet lukt zich te verenigen in één maatgevende beroepsorganisatie, om vanuit een duidelijke beroepsidentiteit als eenheid te functioneren.

Leenheers standpunt is onpartijdig, zijn beschrijving genuanceerd. Hij wijst op de lage organisatiegraad van leraren, maar ook op de diversiteit en versplintering van de organisaties die er zijn. Hij

benoemt het individualisme en geringe neiging tot samenwerking onder leraren, maar wijst ook op de isolerende factoren in hun beroep: allereerst het eigen vak – de bril van de leraar in het voortgezet onderwijs –, maar ook het basisgegeven van het klassikale onderwijssysteem, namelijk dat de leraar zich telkens weer afzondert met een groep leerlingen om een stukje van zijn vak te verkopen. Verschijnselen als het vaak geringe onderwijspolieke engagement en matige enthousiasme voor nascholing onder leraren worden meer op constaterende dan op kritische toon beschreven.

Wel wijzen Leenheer en Diephuis op het misverstand dat de vaststelling van het curriculum geheel aan de leraren overgelaten zou moeten worden. Leuzen als 'Geef het onderwijs terug aan de professionals' en 'Het moet van onderop komen' gaan te kort door de bocht. Wat er geleerd moet worden is een vraag waarover een brede maatschappelijke discussie gevoerd moet worden en waarover van tijd tot tijd de overheid knopen moet doorhakken. De vraag hoe er geleerd moet worden, is lastiger. Is het 'hoe' wel uitsluitend zaak van de leraren? Feit is in elk geval dat die zelf veel beslissingen op dat punt uit handen geven aan de educatieve uitgeverij en leergangschrijvers.

Wie voor de omstreden onderwijs-hervormingen van de jaren negentig veel schuld wil toewijzen aan de politiek, stuit op Leenheers nuanceringen. Hij neemt de politici tegen hun eigen

Strip van Pieter Leenheer uit zijn in 2014 verschenen *Collega's!* (Neer: Kloosterhof)

nostra culpa in bescherming. In het parlementair onderzoek van de commissie-Dijsselbloem in 2007–2008 trokken zij het boetekleed aan, maar Leenheer relateert dat door het eindrapport te rangschikken onder de categorie 'rituele zuivering' (p. 124), die in ons soort compromisdemocratie min of meer periodiek dient als uitlaatklep voor de permanente onlust onder burgers. Doordat schuld wordt toegewezen en/of bekend, wordt de ontevredenheid gesust en kunnen we gewoon weer door.

De bril van de leraar laat zien hoe complex de beschreven problematiek is en dat er geen simpele oorzaken en oplossingen zijn. Het lijkt er eerder op dat we er met ons allen een gezamenlijk potje van maken. Daarop werpt het boek licht met een uitstekend geïnformeerde en facetrijke beschrijving van de historische processen, waarop hoogstens aan te merken valt dat de onderwijsgeschiedenis lijkt te beginnen in de jaren zestig. In een paragraaf onder de kop 'Onderstroom' (p. 72–73) wordt er wel erg summier op gewezen dat de Mammoetwet en andere vernieuwingen van de jaren zestig en daarna niet zomaar uit de lucht kwamen vallen. Het ontstaan en de ontwikkeling van de beroepsgroep van leraren voortgezet onderwijs en van hun beroepsidentiteit tot die tijd blijven onbelicht. Maar wat *De bril van de leraar* wel in de schijnwerpers zet, is zeer lezens- en behartigenswaard. Niet alleen voor minister Slob, die op 7 oktober 2019 het eerste exemplaar in ontvangst nam. EK ■